

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ БЕЗ СТАТУСУ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

THEORETICAL AND APPLIED PROBLEMS OF LEGAL PERSONALITY OF A FAMILY FARM WITHOUT A LEGAL ENTITY STATUS

Чабаненко М.М., д.ю.н., професор,
професор кафедри цивільного, трудового та господарського права
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Стаття спрямована на виявлення та аналіз теоретичних та прикладних проблем правосуб'єктності сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи, вироблення пропозицій щодо їх усунення. Розглянуто новели позитивного регулювання фермерського господарства без статусу юридичної особи. Встановлено, що сімейне фермерське господарство без статусу юридичної особи не є окремим суб'єктом права (правовідносин), не має окремої правосуб'єктності, являючи собою особливий режим діяльності фізичної особи-підприємця, яка є єдиним та первинним учасником правовідносин із третіми особами, які впливають із діяльності сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи. Норми чинного Закону України «Про фермерське господарство» розраховані на те, що фермерське господарство має статус юридичної особи, а тому є неефективними у правовому регулюванні сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи. Пропонується запровадити окреме регулювання статусу і діяльності сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи. Зокрема, пропонується створення окремого регулювання суб'єкта аграрного права – умовний Закон «Про фермерів», – який був би формою спільної підприємницької аграрної діяльності членів однієї сім'ї. Пропонується, зокрема, встановити, що фермер – це фізична особа-підприємець, яка є сільськогосподарським товаровиробником і набуває статусу фермера явочним порядком; фермер безпосередньо є самостійним суб'єктом відносин, пов'язаних із діяльністю фермера, лише фермер самостійно відповідає за зобов'язаннями усім належним їй особисто майном; фермер має право використовувати працю членів сім'ї, а також належне їм майно на договірній основі, у тому числі безоплатно; фермер має право на державну підтримку нарівні із фермерськими господарствами, якщо інше не передбачено законом.

Ключові слова: фермерське господарство, сімейне фермерське господарство, юридична особа, фізична особа-підприємець, правосуб'єктність, правовий статус, фермер.

The paper's aim is to identify and analyze theoretical and applied problems of legal personality of a family farm without a legal entity status, and to make proposals addressing these problems. Novels of positive regulation of a family farm without a legal entity status are considered. It is ascertained that a family farm without a legal entity status is not a separate subject of law (legal relations), has no separate legal personality, and in fact is a special mode of activity of a natural person-entrepreneur who is the sole and primary participant in legal relations with third parties, arising from the activities of a family farm without a legal entity status. The provisions of the current Law of Ukraine "On Farms" are designed assuming that a farm has the status of a legal entity, and therefore these provisions are ineffective for legal regulation of family farms without a legal entity status. It is proposed to introduce a separate regulation of the status and activities of family farms without a legal entity status. In particular, it is proposed to create a separate regulation of the subject of agrarian law – a hypothetical Law "On Farmers" – which would be a form of joint entrepreneurial agrarian activity of members of one family. It is proposed, in particular, to establish that a farmer is a natural person-entrepreneur who is an agricultural producer and acquires the status of a farmer on demand (with no advance permission); a farmer is directly an independent subject of relations related to the activities of the farmer, only the farmer is independently responsible for the obligations of all property belonging to him personally; a farmer has the right to use the work of family members, as well as their property on a contractual basis, including free of charge; a farmer is entitled to state support on an equal footing with farms, unless otherwise provided by law.

Key words: farm, family farm, legal entity, natural person-entrepreneur, legal personality, legal status, farmer.

Постановка проблеми. Законом України від 31.03.2016 № 1067-VIII [1] започатковано диференціацію правового статусу фермерських господарств (далі також – ФГ). З початку існування цієї організаційно-правової форми аграрного підприємництва, тобто ще з часів чинності Закону України «Про селянське (фермерське) господарство» [2], і надалі згідно із Законом України «Про фермерське господарство» (далі – Закон № 973-IV) [3], і аж до набрання чинності вказаними змінами ФГ мало унітарний правовий статус, серцевину якого становило те, що ФГ є юридичною особою, суб'єктом підприємницької діяльності, сільськогосподарським підприємством з відокремленим майном, власною або орендованою земельною ділянкою, створеною родинно-сімейним об'єднанням громадян України з правом вільного найму робочої сили» [4, с. 42].

Після ж вказаних змін з'явилася диференціація правового статусу ФГ: 1) традиційне ФГ – юридична особа (далі також ФГЮО); сімейне ФГ – юридична особа (далі також СФГЮО); 3) сімейне ФГ без статусу юридичної особи (далі також СФГБЮО).

Найменших змін правового статусу, порівняно із ФГЮО, зазнало СФГЮО – юридична особа, яке за можливість додаткової державної підтримки «розплачується» звуженням кола потенційних членів та голови від «родичів або членів сім'ї» до «членів сім'ї відповідно до

статті 3 Сімейного кодексу України», а також обмеженнями щодо використання праці лише членів господарства (з винятками). При цьому, як впливає із Державного класифікатора ДК 002:2004 «Класифікація організаційно-правових форм господарювання» [5], про жодну окрему організаційно-правову форму «сімейне фермерське господарство», про окремий тип юридичної особи не йдеться. Тобто, статус фермерського господарства як сімейного/несімейного не є чимось невіддільним від правової суті цієї юридичної особи та може змінюватися без реорганізації (так само, як, наприклад, статус суб'єкта малого підприємництва) і не впливає на правосуб'єктність. Тому навряд чи можна погодитися із В.Ю. Уркевичем в тому, що сімейні фермерські господарства є «новим суб'єктом аграрного права» [6, с. 72].

Звичайно, щодо новел про сімейні ФГ також висловлюються критичні зауваження. Наприклад, В.Ю. Уркевич вважає визначення членів сім'ї, подане у ст. 3 СК України занадто неконкретним та оціночним [6, с. 70]; також В.Ю. Уркевич справедливо звертає увагу на відсутність адекватного механізму моніторингу відповідності/невідповідності ФГ вимогам щодо статусу «сімейного» [6, с. 71]. Однак проблеми правового становища СФГБЮО є набагато глибшими, мають значне теоретичне підґрунтя та вагомі практичні наслідки. Адже в цьому випадку має місце не просто диференціація правового становища,

як у випадку із СФГЮО, а виникнення абсолютно іншого суб'єкта аграрного права, який, втім, в загальному є цілком типовим для нашого права суб'єктом – фізичною особою-підприємцем (далі – ФОП).

Метою цієї статті є виявлення та аналіз теоретичних та прикладних проблем правосуб'єктності сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи, вироблення пропозицій щодо їх усунення.

Стан дослідження. Питання правового статусу ФГ після обговорюваних змін досліджувалося переважно на рівні окремих наукових статей. Слід згадати праці таких авторів: Н.О. Багай; А.Г. Барабаш [7]; В.І. Борисов [8]; О.В. Гафурова; М.С. Волинська; С.Ф. Домбровський та Л.С. Тараненко [9]; В.В. Івашенко; С.О. Лушпаєв; В.Ю. Малий [10]; Т.О. Коваленко; Г.С. Корнієнко; М.Ю. Покальчук, Р.В. Дорошенко та К.С. Шанталій [11], М.В. Сокол [12]; Ю.М. Юркевич. При цьому слід зазначити, що в багатьох випадках дослідження не носили критичного характеру, часто зосереджувалися саме на концепті «сімейності», а відповідні новели здебільшого констатувалися та описувалися.

Виклад основного матеріалу.

1. Аналіз новел позитивного регулювання. Права природа сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи. Відповідно до абз. 2 ч. 5 ст. 1 Закону № 973-IV, «фермерське господарство без статусу юридичної особи організовується на основі діяльності [ФОП] і має статус сімейного [ФГ], за умови використання праці членів такого господарства, якими є виключно [ФОП] та члени її сім'ї відповідно до статті 3 Сімейного кодексу України. Особливості створення та діяльності [СФГбЮО] регулюються положеннями статті 8-1 цього Закону». Як і заявлено тут, ст. 8-1 Закону № 973-IV стосується виключно сімейного ФГ без набуття статусу юридичної особи.

Виникає питання, чи можуть несімейні ФГ створюватися без статусу юридичної особи. Ізольоване прочитання першого речення абз. 2 ч. 5 ст. 1 Закону № 973-IV може призвести до висновку, що ФГ без статусу юридичної особи може набувати (а може і не набувати) статусу сімейного. Однак системне тлумачення всього тексту абз. 2 ч. 5 ст. 1 та ст. 8-1 Закону № 973-IV, а також факту відсутності спеціальних норм, подібних до норм ст. 8-1 Закону № 973-IV, які б регулювали особливості створення та діяльності несімейного ФГ без набуття статусу юридичної особи, призводять до висновку, що фактично закон не передбачає несімейних ФГ без статусу юридичної особи. Отже, статус «сімейне» для СФГбЮО має конститутивне значення, визначаючи саму можливість створення та існування СФГбЮО. Якщо ФГЮО може набувати і втрачати статус «сімейне» без будь-якого впливу на правосуб'єктність, то для СФГбЮО статус «сімейне» є основою його правосуб'єктності.

Інша особливість правосуб'єктності СФГбЮО є наслідком того способу, в який законодавець вирішив проблему участі у правовідносинах СФГбЮО, яке не є ані фізичною особою, ані юридичною особою. Адже в силу ст. 2 ЦК України [13] така «організація» не є учасником цивільних відносин, тобто не може, зокрема, бути суб'єктом ані речових, ані зобов'язальних відносин. Так само і ч. 2 ст. 55 ГК України [14] визнає суб'єктами господарювання лише юридичних осіб та ФОП. Так само Податковий кодекс України [15] не знає механізмів оподаткування «суб'єктів», які не мають статусу фізичної особи або юридичної особи. Тому законодавець винайшов таке собі юридичне «проксі», «парасольку», яким визначив ФОП.

Відповідно до ч. 4 ст. 1 Закону № 973-IV, «[ФГ] підлягає державній реєстрації як юридична особа або [ФОП]. [ФГ] діє на основі установчого документа (для юридичної особи – статуту, для господарства без статусу юридичної

особи – договору (декларації) про створення фермерського господарства)».

В.Ю. Юркевич справедливо зазначає на некоректність цього положення, адже як ФОП може реєструватися лише фізична особа, а не «господарство» [6, с. 70]. На нашу думку, варто було б перше речення ч. 4 ст. 1 Закону № 973-IV викласти в такій редакції: «фермерське господарство підлягає державній реєстрації як юридична особа, крім сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи».

Відповідно до абз. 2 ч. 5 ст. 1 Закону № 973-IV, СФГбЮО «організовується на основі діяльності» ФОП. Таке формулювання видається занадто розпливчастим, неоднозначним та позбавленим юридичного сенсу. На нашу думку, варто було б викласти його в такій редакції: «фермерське господарство без статусу юридичної особи організовується та діє в організаційно-правовій формі фізичної особи – підприємця».

Стаття 8-1 Закону № 973-IV передбачає такі особливості створення та діяльності СФГбЮО: 1) організовується фізичною особою самостійно на підставі декларації або спільно з членами її сім'ї на підставі договору (декларації) про створення сімейного фермерського господарства (далі – Договір, Декларація) (ч. 1); 2) Договір укладається фізичною особою спільно з членами її сім'ї в письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню; Декларація (у разі одноосібного ведення такого господарства) складається фізичною особою самостійно в письмовій формі (ч. 2); 3) Головою СФГбЮО є член сім'ї, визначений Договором (Декларацією), який реєструється як ФОП (або реєструє відповідні зміни до відомостей про ФОП) (ч. 3). З точки зору ведення ЄДРПОУ це реалізується через наявність в ЄДРПОУ серед інших відомостей про ФОП «відомостей щодо створення фізичною особою – підприємцем сімейного фермерського господарства» (п. 21-1 ч. 4 ст. 9 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [16]). Але знову ж таки відзначимо, що згаданий вище ДК 002:2004 не виділяє таку ФОП в окрему організаційно-правову форму.

При цьому ч. 5 ст. 8-1 Закону № 973-IV містить перелік умов Договору (Декларації), а ч. 6 уповноважує центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної аграрної політики, затверджувати типову форму Договору (Декларації). Типова форма договору (декларації) про створення сімейного фермерського господарства (далі Типова форма) затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ від 05.04.2019 року № 177 [17].

Що ж до особливостей діяльності СФГбЮО, то по суті Закон № 973-IV прямо вказує лише на два аспекти. По-перше, як вже зазначалося, головою СФГбЮО може бути лише той член сім'ї, який визначений Договором (Декларацією) і який відповідно є тією ФОП, через яку діє СФГбЮО. По-друге, відповідно до ч. 4 ст. 8-1 Закону № 973-IV, від імені СФГбЮО має право виступати голова цього або уповноважений ним у встановленому цивільним законодавством порядку один із членів СФГбЮО. Останній припис є край некоректним, оскільки у правовідносинах не можна «виступати від імені» сутності, яка не є суб'єктом права та не може бути учасником цих правовідносин як така. А саме так і є у випадку СФГбЮО. Вважаємо, що оскільки СФГбЮО організовується та діє в організаційно-правовій формі ФОП, то така ФОП і є безпосереднім, первинним учасником правовідносин, діючи від свого імені. Таку думку поділяє Н.О. Багай, зазначаючи, що у випадку СФГбЮО «суб'єктом аграрних відносин уважатиметься фізична особа-підприємець, а не фермерське господарство» [18, с. 115].

Таким чином, СФГбЮО не є окремим суб'єктом права (правовідносин), не має окремої правосуб'єктності, являючи собою особливий режим діяльності фізичної

особи-підприємця, яка у відповідному порядку самостійно або із членами сім'ї створила СФГбЮО, і яка є єдиним та первинним учасником правовідносин із третіми особами, які впливають із діяльності СФГбЮО.

2. Проблеми співвідношення правової природи СФГбЮО та традиційних елементів правового статусу фермерського господарства.

Із запровадженням СФГбЮО законодавець не вніс до Закону № 973-IV жодних інших змін, які дозволяли б інтегрувати СФГбЮО у загальну логіку правового регулювання ФГ, яке початково було розраховане на те, що ФГ є юридичною особою.

Правильно зауважує В.В. Іващенко: «якщо порядок започаткування [СФГбЮО] частково врегульований, то земельні, майнові та інші відносини між учасниками такого господарства залишаються сьогодні прогалиною в законодавстві [...] більшість положень [Закону № 973-IV], які регулюють земельні й майнові відносини у [ФГ], визначають підстави та порядок припинення діяльності [ФГ], стосуються лише [ФГЮО] й не можуть бути застосовані до [ФОП]» [19, с. 127]. Н.О. Багай вказує, що запровадження СФГбЮО «вимагає особливого підходу законодавця до вирішення земельних, майнових питань, що виникатимуть у разі [СФГбЮО]» [18, с. 115]. Дуже влучно свого часу сформулювала М.О. Гузеват: «Юридична особа – форма вираження цивільної правосуб'єктності [ФГ]» [20, с. 41–88]; «[ФГ] є юридичною особою приватного права, самостійним та майново відокремленим суб'єктом цивільно-правових відносин [...] [ФГ] є спеціальною організаційно-правовою формою діяльності господарського товариства» [20, с. 7].

Вважаємо, що правильною, принаймні після внесення обговорюваних законодавчих змін, тезу Ю.М. Юркевича про те, що «[ФГ] не є самостійною організаційно-правовою формою юридичних осіб, а є узагальнювальним поняттям, запровадженим із метою врегулювання особливостей ведення підприємницької діяльності у сфері сільськогосподарства та надання державної підтримки у цій галузі» [21, с. 212]. Однак проблема полягає в тому, що правове регулювання статусу та відносин ФГ розраховано на одну конкретну організаційно-правову форму – ФГЮО та її модифікацію СФГЮО – залишаючись малопридатною для застосування до СФГбЮО.

Отже, вся решта норм Закону № 973-IV була і лишається розрахованою на ФГЮО, тобто на те, що ФГ має відокремлене майно, організаційну самостійність, правосуб'єктність та інші притаманні юридичним особам ознаки, якості, властивості. І оскільки весь цей масив норм жодним чином не був змінений або доповнений у світлі появи СФГбЮО, ці норми не можуть повноцінно та ефективно врегулювати відносини СФГбЮО.

О.В. Гафурова висловлювала раціональну думку про те, що новели про СФГбЮО створюють «умови для наближення правового становища» СФГбЮО «до правового становища ОСГ» [22, с. 282]. Це ще раз підкреслює непристосованість традиційного регулювання ФГ до СФГбЮО як якісно іншого за правовою природою виду підприємництва фермерського типу.

СФГбЮО не є та не може бути суб'єктом речових правовідносин. Таким може бути лише відповідна ФОП. В свою чергу, норми Закону № 973-IV передбачають відокремлене майно ФГ як самостійного суб'єкта речових прав. Зокрема, зазначається, що «майно фермерського господарства належить йому на праві власності» (ст. 20). Очевидно, що ні про яке майно ФГ у випадку СФГбЮО не може бути й мови. Хоча та ж Типова форма повторює цю помилку і стверджує про наявність майна (складеного капіталу) СФГбЮО. Так само очевидно, що майно, яке передається членами СФГбЮО, не має іншого варіанту, аніж стати майном відповідної ФОП. Однак закон жодним чином не зобов'язує ФОП якимось чином відокремити

таке майно від свого «власного» майна. Так само жодним чином (окрім неможливості набуття статусу платника єдиного податку 4 групи) закон не обмежує відповідну ФОП у зайнятті іншими видами підприємницької діяльності, не пов'язаної із СФГбЮО, а так само не забороняє для цього або для інших цілей використовувати «майно СФГбЮО».

Так само, коли ФГЮО має право здійснювати відчуження та набуття майна на підставі цивільно-правових угод, то СФГбЮО цього робити не може. Знову ж таки «набути» таке майно воно може лише за посередництва відповідної ФОП, і тут знову виникає питання про розмежування майна, адже на випадки набуття такою ФОП майна не передбачено жодних правових механізмів щодо розмежування включення такого майна до «майно СФГбЮО» або ж до «власного майна» ФОП.

Ще до прийняття відповідних законодавчих змін 2016 року Г.С. Корнієнко наголошував на необхідності закріпити вимогу щодо обов'язкового формування відокремленого майна господарства [23, с. 130; цит. за 24, с. 108]. На жаль, механізмів формування відокремленого «майна СФГбЮО» так і не було передбачено.

Ч. 2 ст. 12 Закону № 973-IV передбачає, що «права володіння та користування земельними ділянками, які знаходяться у власності членів [ФГ], здійснює [ФГ]». Ця норма також незастосовна до СФГбЮО. Виникає питання, хто ж має права володіння та користування цими ділянками, права та обов'язки землевласника / землекористувача – відповідна ФОП, члени СФГбЮО?

Отже, наявні неусуненні колізії між правовим режимом майна ФОП та «майна СФГбЮО». Ситуація додатково може ускладнитися у випадку перебування ФОП у шлюбі – за рахунок конкуренції правових режимів «майна СФГбЮО» та майна ФОП, яке відноситься до спільної сумісної власності подружжя. На останнє звертає увагу М. Долинська [26, с. 396].

За ч. 1 ст. 21 Закону № 973-IV, «[ФГ] несе відповідальність за своїми зобов'язаннями у межах майна, яке є власністю [ФГ]». Водночас, за ч. 1 ст. 52 ЦК України, «[ФОП] відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, крім майна, на яке згідно із законом не може бути звернено стягнення». На цю особливість звертає увагу Т. Коваленко [27, с. 31]. І знову виникає колізія двох абсолютно різних режимів відповідальності. Чи відповідає ФОП за зобов'язаннями, пов'язаними із СФГбЮО, всім своїм майном, чи лише майном, яке тим чи іншим чином виокремлене як «майно СФГбЮО»? Чи можливе звернення стягнення на майно яке тим чи іншим чином виокремлене як «майно СФГбЮО», за зобов'язаннями ФОП, які не пов'язані із діяльністю СФГбЮО? Ці питання лишаються без відповіді.

Проблемним видається і концепт членства у СФГбЮО. Цілком вірно зазначає В.Ю. Уркевич, що «виникнення й існування членських правовідносин передбачає участь у них юридичної особи (наприклад, сільськогосподарського кооперативу, фермерського господарства), у якій таке членство набувається; вони включають до себе певні умови та порядок виникнення й припинення членства. Звісно, таких правовідносин не може виникати у [СФГбЮО], оскільки вони організуються на основі діяльності [ФОП]» [6, с. 70–71].

Регулювання припинення ФГ також розраховане виключно на юридичні особи. Також лишаються без відповіді питання про правові наслідки втрати СФГбЮО ознак сімейного ФГ.

3. Можливі шляхи вирішення. Розглянуті проблеми правового статусу СФГбЮО вимагають вироблення заходів щодо їх усунення.

Першим варіантом, який з першого погляду виглядає доволі частковим рішенням, є спроба заповнити наявні прогалини та віднайти відповіді на проблемні питання

шляхом звернення до такого інституту цивільного права як договір про спільну діяльність.

Г.С. Корнієнко вважає, що Договір є різновидом договору про спільну діяльність відповідно до положень Цивільного кодексу України [23, с. 130; цит. за 24, с. 108]. Ю.М. Юркевич вважає, що СФГБЮО, які діють на підставі Договору не потрібно реєструвати у обов'язковому порядку як ФОП. Автор вважає, що Договір належить до договорів про спільну діяльність та його передумовою є об'єднання фізичних осіб, що перебувають у сімейних відносинах з ціллю реалізації ініціативи щодо виробництва товарної сільськогосподарської продукції, її переробки та реалізації на внутрішньому та зовнішньому ринках, а також забезпечення раціонального використання та охорони земель, правового і соціального захисту фермерів [25, с. 184–185; цит. за 28, с. 148].

Недоліком цього варіанту є те, що за чинного позитивного регулювання, яке міститься в Законі № 973-IV, поєднати останнє із правовим регулюванням спільної діяльності видається проблематичним.

Другим варіантом є опрацювання чинних положень Закону № 973-IV та виявлення тих питань і відносин, щодо яких необхідно створити спеціальні норми, застосовні саме до СФГБЮО.

Недоліком цього варіанту є те, що правова природа юридичної особи і СФГБЮО (а по суті – ФОП) є настільки різною, що втрачається сенс у намаганні створити для них цілісну систему регулювання, яка складалася б із загальних та спеціальних норм (а крім того, створення такої системи несуперечливо вимагатиме значних зусиль, які не принесуть додаткових вигод, і завжди нестиме загрозу колізій та неоднозначних тлумачень).

Третім варіантом є «введення» того, що зараз відоме як СФГБЮО, тобто форми спільної підприємницької аграрної діяльності членів однієї сім'ї, з-під понятійно-категоріальної «парасольки» фермерського господарства та з-під дії Закону № 973-IV із одночасним прийняттям окремого закону, який забезпечить цілісне незалежне регулювання цієї форми підприємницької діяльності.

Так, наприклад, Н.О. Багай вважає, що у разі створення СФГБЮО доцільно було б відмовитись від терміна «фермерське господарство», а використовувати термін «фермер» та законодавчо визначити особливості його правового статусу [18, с. 116]. Ю.М. Юркевич пропонує, наприклад, аби СФГБЮО підлягало реє-

страції як «об'єднання без статусу юридичної особи» [21, с. 213].

Вважаємо за доцільне обрати саме третій варіант із елементами першого, тобто створення окремого незалежного регулювання суб'єкта аграрного права, який був би формою спільної підприємницької аграрної діяльності членів однієї сім'ї. Умовний майбутній Закон «Про фермерів» мав би ґрунтуватися на таких основних ідеях і положеннях: 1) фермер – це ФОП, яка є сільськогосподарським товаровиробником. Надання статусу фермера здійснюється явочним порядком; 2) фермер має право використовувати працю членів своєї сім'ї без обов'язкового оформлення трудових правовідносин, залишаючись відповідальним за безпеку та охорону праці; інших осіб – на підставі трудового договору для виконання сезонних та окремих робіт; 3) фермер має право використовувати, у т.ч. безоплатно, майно, в т.ч. земельні ділянки, які належать на праві власності чи іншому речовому праві членам його сім'ї за їх згодою, якщо інше не передбачене законом або договором, у тому числі із третіми особами; 4) відповідні відносини фермера та членів його сім'ї, праця та/або майно яких залучається, регулюються договором між ними, до якого можуть застосовуватися положення ЦК України про договір про спільну діяльність, якщо це не суперечить договору, закону або суті договірних відносин; 5) фермер-ФОП безпосередньо є самостійним суб'єктом відносин, пов'язаних із діяльністю фермера, укладає відповідні договори і правочини, виконує і отримує виконання зобов'язань, самостійно відповідає за зобов'язаннями усім належним їй особисто майном; 6) фермер має право на державну підтримку нарівні із ФГЮО, якщо інше не передбачено законом.

Окремі питання у новому законі могли б вирішуватися відсильними до Закону № 973-IV нормами.

Висновки. СФГБЮО не є окремим суб'єктом права (правовідносин), не має окремої правосуб'єктності, являючи собою особливий режим діяльності фізичної особи-підприємця, яка у відповідному порядку самостійно або із членами сім'ї створила СФГБЮО, і яка є єдиним та первинним учасником правовідносин із третіми особами, які випливають із діяльності СФГБЮО. Норми Закону № 973-IV розраховані на те, що ФГ має статус юридичної особи, а тому є неефективними у правовому регулюванні СФГБЮО. Пропонується запровадити окреме регулювання статусу і діяльності СФГБЮО та внести інші зміни до законодавства, подані у статті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств : Закон України від 31.03.2016 № 1067-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1067-19>
2. Про селянське (фермерське) господарство : Закон України від 20.12.1991 № 2009-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2009-12>
3. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 № 973-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15>
4. Проценко І.М., Замерлов О.О. Особливості правового статусу фермерських господарств в Україні. *Юридична наука*. 2012. № 2. С. 38–43.
5. Державний класифікатор ДК 002:2004 «Класифікація організаційно-правових форм господарювання» : затверджено наказом Держспоживстандарту України від 28.05.2004 № 97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0097609-04>
6. Уркевич В.Ю. Правові аспекти створення та функціонування сімейних фермерських господарств. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Право*. 2016. Вип. 243. С. 67–75.
7. Барабаш А.Г. Правова форма фермерського господарства. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2019. № 3. С. 122–128.
8. Борисов І.В. До новацій в сфері діяльності фермерських господарств. *Теоретичні та практичні проблеми земельної реформи в Україні* : зб. наук. пр., м. Харків, 15 листоп. 2019 р. Харків, 2019. С. 89–95.
9. Домбровський С.Ф., Тараненко С. Проблеми правового регулювання діяльності сімейних фермерських господарств у сучасних умовах. *Університетські наукові записки*. 2017. № 2. С. 59–70.
10. Малий В.Ю. Особливості правового статусу сімейних фермерських господарств. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції* № 6. Том 1. 2018. С. 108–110.
11. Покальчук М.Ю., Дорошенко Р.В., Шан талій К.С. Перспективи розвитку сімейних фермерських господарств та прогалини в правовому регулюванні їх діяльності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2020. Вип. 3. С. 139–150.
12. Сокол М.В. Правове становище сімейних фермерських господарств. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 1. С. 92–95.
13. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
14. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
15. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
16. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>

17. Про затвердження типової форми договору (декларації) про створення сімейного фермерського господарства : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 05.04.2019 року № 177. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0438-19>
18. Багай Н.О. Сучасне законодавче регулювання діяльності фермерських господарств: окремі проблеми. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2016. Вип. 40(1). С. 114–117.
19. Іващенко В.В. Недоліки у нормативно-правовому регулюванні діяльності фермерського господарства в Україні порівняно із зарубіжним досвідом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 5. С. 126–129.
20. Гузеват М.О. Цивільно-правові форми організації і діяльності фермерського господарства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2012. 214 с.
21. Юркевич Ю.М. Фермерське господарство як об'єднання фізичних осіб із метою реалізації підприємницьких інтересів у сфері здійснення професійної діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2016. Вип. 77. С. 209–214.
22. Гафурова О.В. Проблеми правового регулювання діяльності особистих селянських господарств. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 3. С. 280–284.
23. Корнієнко Г.С. Щодо можливих змін до Закону України «Про фермерське господарство». *Сучасні тенденції та перспективи розвитку аграрного, земельного і екологічного права* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 90-річчю від народження академіка В.З. Янчука (м. Київ, 22–23 травня 2015 р.) / за ред. В.М. Єрмоленка. Київ, 2015. С. 129–131.
24. Лушпаєв С. Правове становище сімейного фермерського господарства: окремі питання. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 107–110.
25. Долинська М. Новели законодавства щодо створення фермерських господарств в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : *Юридичні науки*. 2017. № 865. С. 392–397.
26. Коваленко Т. Новели законодавства про фермерські господарства: позитивні та негативні аспекти. *Юридична Україна*. 2016. № 7-8. С. 30–37.
27. Юркевич Ю.М. Правова природа договору про створення сімейного фермерського господарства. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали XXIV звітної наук.-практ. конф. Львів : Юридичний факультет Львівського нац. ун-ту ім. І. Франка. 2018, С. 183–185.
28. Долинська М. Порівняльний аналіз правового статусу фермерських господарств та сільськогосподарських кооперативів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : *Юридичні науки*. 2021. Т. 8. № 2. С. 143–151.